

6 - Mavzu: An`anaviy oila turmush marosimlari – xalq madaniyatining fenomeni

REJA:

1. Oila va turmush marosimlarida diniy e`tiqodlar.
2. Farzand tug`ilishi bilan bog`liq marosimlar.
3. Oilada barkamol avlod shaxsini shakllantirish.

O`tgan XX asrning so`nggi choragidan boshlab dunyo miqyosida etnolog va sotsial antropologlar tomonidan marosimlarni xalq madaniyatining fenomeni tarzida o`rganishga alohida e`tibor qaratildi va aynan mazkur mavzu doirasida bajarilgan ilmiy tadqiqotlar fandagi dolzarb mavzulardan biri tarzida e`tirof etila boshlandi. Ayniqsa so`nggi o`n yilliklarda dunyo miqyosida kechayotgan globalizatsion jarayonlar etnik xususiyatlarning saqlab qolish omillarini va milliy marosimlarni tadqiq etish muammosini dolzarb muammolar tarzida kun tartibiga qo`yilishiga sabab bo`lmoqda.

Fanda qabul qilingan o`ziga xos mezonlarga ko`ra insoniyat hayotining muhim burilish nuqtalari bilan bog`liq holda o`tkaziladigan tadbirlar **oilaviy marosimlar** deb yuritiladi. Oila va oilaviy marosimlar etnosga oid madaniy va maishiy an`analar uzatuvchisi hamda davomchisi hisoblanadi.

Qadimgi an`analarga ko`ra chaqaloq bilan bog`liq ba`zi urf-odatlar tug`ilajak bolani turli xavf-xatarlardan saqlash maqsadida ayol kishining homiladorlik davridanoq o`tkazilgan. Shuni alohida ta`kidlash joizki, umuman olganda homiladorlik bilan bog`liq turli magik marosimlar va rasm-rusumlar dunyo xalqlari orasida keng tarqalgan bo`lib, tadqiqotchilar tomonidan ancha yaxshi o`rganilgan.

Kishilarga ism qo`yish tarixi qadimgi e`tiqod va topinishlar hisoblanmish, totemizm, shamanlik, afsungarlik animizm kabilar bilan bog`liq. Ba`zi ismlar bolaga og`irlik qiladi, degan mulohazaga ham borilgan. Hatto bola bu ulug`, og`ir nomni ko`tara olmay baxtsizlikka uchrashi mumkin, deya irim qilingan. Umuman bunda mutanosiblik-munosiblik nuqtai nazariga amal qilingan. Shu bilan birga juda qadim zamonlardan bolaning sog` bo`lishi, yashab ketishi, kelgusi baxti unga qo`yiladigan ism bilan bog`liq bo`ladi, deb hisoblashgan. Binobarin, chaqaloqqa muvafaqiyatli tanlab berilgan nom uning taqdirini o`zida mujassam qiladi, kishi o`z ismiga o`xshaydi, deb ishonilgan. Natijada odamlar "xosiyatli" (qutli) va "xosiyatsiz", yaxshi va yomon ismlar bor, deb hisoblaganlar. Shu sababli chaqaloqning turli kasallarga chalinaverishi yoki oilada bolalarning turmasdan nobud bo`laverishi, bola badanida turli nuqsonlarning mavjud bo`lishi, qolaversa farzandning kelgusi baxti uning ismiga bog`liq deb bilganlar. Mana shunday tasavvurlar tufayli zamonlar o`tishi bilan chaqaloqqa beriluvchi ism odamni o`zaro farqlash, atashgina emas, balki uni turli balo-qazolardan asraydigan, muhofaza qiladigan, qutqaradigan

vositaga aylana borgan. Shu tufayli Farg'ona vodiysida ham kishilar qadim davrlardan bolaga ism berish ishiga mas'uliyat bilan yondashganlar.

Oilada farzand birin-ketin nobud bo'laversa o'z farzandiga Tursun, To'xtasin, O'lmas, Turdi, Turg'un, Turg'unoy, ergash, Mahkam kabi ismlar qo'yilgan. Qadimiy diniy e'tiqodlarga asoslanib ko'kka (osmonga) -Oy, Kun [Quyosh] va boshqa osmoniy jismlar qudratiga sig'inish asosida Oyxon, Oyqiz, Yulduz, Hulkaroy, Cho'lponoy, Quyoshbek, Tangriberdi kabi ismlar paydo bo'lgan. Ba'zi hollarda qadimda muqaddas deb ulug'langan hamda sig'inilgan ayrim hayvon va qushlarning nomlaridan ham ismlar yasalgan. Bunday ismlar guruhiga Bo'rivoi, Arslon, Lochin, Burgut, Qo'chqor, Sherzod kabi ismlar kiradi.

Ba'zi chaqaloqlar badanidagi biror bir ortiqcha belgilar, masalan, xol, toj, qizil tamg'a, ortiqcha barmoq va boshqa belgilar bilan tug'ilgan. Bu nuqson va belgilar bolalarga ism berishda hisobga olinmasa ular bolaning sog'ligiga, hayotiga, kelajak turmushiga xavf tug'diradi, deb tushunilgan. Bunday norasidalarini o'z nomi bilan tug'ilgan bola, deb hisoblashgan va ularga o'sha ortiqcha belgilar nomidan yasalgan ismlar qo'yilgan. Chunonchi Xolboy, Xolbib, Anor, Anorvov, Anorxon, Toji, Tojixon, Tojigul, Ortiqvov, Norboy, Norjon, Ochil va boshqalar.

Farg'ona vodiysi o'zbeklarida ham boshqa mintaqalarda yashovchi o'zbeklar va tojiklarda bo'lgani kabi singari muqadas ziyoratgohlar va qadamjolariga nazr-niyoz qilinishi natijasida tug'ilgan chaqaloqlarga ham maxsus ism qo'yilgan bo'lib, ularga qo'yilgan ism bolani kelgusidagi hayotida turli balo-qazolardan himoya qilar ekan. Bunday tarzda tug'ilgan chaqaloqlarga ko'pincha Hazratqul, Pirmqul, Xo'jamberdi, To'ra qul, Pirniyoz, Ishonberdi, Xo'jamberdi kabi ismlar qo'yilgan. Yuqorida ko'rib o'tilganidek, o'zbek tilidagi ismlarning aksariyatida dunyoga kelgan go'dakni turli ins-jinslardan himoya qilish g'oyasi, niyati mujassamlashgan.

Bu odat yovuz ruhlarni adashtirish maqsadiga qaratilgan, bolani yashirish yoki yovuz ruhlarni aldash afsungarligi bilan bog'liq.

Xalq tassavvurida chaqaloq bilan uning onasini ins-jinslar ta'siridan eson-omon saqlash ularning chilla davri tartib qoidalariga qanchalik rioya qilishlariga bog'liq bo'lgan. Chilla inson hayotidagi xatarli, eng og'ir va eng mas'uliyatli davrni anglatuvchi so'z hisoblanadi. Odatda farzand tug'ilganda va kelin-kuyov turmushining nikohdan, marhumning vafotidan keyingi 40-kunlik davriga nisbatan chilla atamasi qo'llaniladi va bu davrda ma'lum tartib-qoidalar, magik rasm-rusumlar, cheklashlar va tabularga amal qilinadi. Umuman chilla davri va u bilan bog'liq rasm-rusumlar va urf-odatlar ham ba'zi tadqiqotchilar tomonidan keng o'rganilganki, bu to'g'risida batafsil to'xtalmaymiz. Biz bu o'rinda inson hayotining uch davri bilan bog'liq chilla davri urf-odatlaridagi o'xshashliklarga e'tiborni qaratmoqchimiz. Avvalo shuni aytish kerakki, har uch davrdagi chillada ham asosiy maqsad chillali odamni va ushbu uyni yovuz kuchlar, yomon ko'zlar hamda turli

ins-jinslar ta`qibidan himoya qilish bo`lgan. An`anaga ko`ra har uch chilla davrida ham chillali xonodonda qirq kun mobaynida ushbu uy chirog`i o`chirilmaydi va chillali odam yolg`iz qoldirilmaydi. Shuningdek har uch chillaning ham aynan bir xil kunlari (ko`pincha uchinchi, ettinchi, yigirmanchi, qirqinchi)ga ko`proq e`tibor berilgan va bu davrda chillali uyga isiriq tutatib turish doimiy shartlardan biri hisoblangan. Qolaversa, aynan chillaa davrida marosimiy cho`miltirish va kiyim kiydirish kabi urf-odatlar bajarilishi ham mazkur jarayonni initsiatsion xarakterga ega bo`lgan deyishimizga asos bo`ladi.

Chillali xonadonlarga kirib-chiqish qat`iy nazorat qilinadi. Begona kishilar ona-bola yotgan xonaga kirgizilmaydi. Ajdodlarimiz chaqaloq organizmining nozikligi va kasalga chalinuvchanligi tufayli chilla davrida ins-jinslar xurujidan kattalar yordamisiz o`zini himoya qila olmaydi, deb o`ylaganlar. Yovuz kuchlar yo`liqishining oldini olish, ularni chaqaloqli uy ostonasiga yaqinlashtirmasdan chalg`itib yuborish maqsadida bir qator afsungarlik harakatlari, irimlar, tabular bajarilgan. Ayniqsa, chillali uyga bolasi chala tug`ilib yoki boshqa sabablarga ko`ra nobud bo`lgan yoxud bepusht ayollar hamda nopok kishilar kiritilmagan. Samarqandda chillali xonadonni yovuz kuchlardan himoya qilish maqsadida bola yotgan uyga mevali daraxt shoxidan qoqib qo`yilgan. Chaqaloqni ko`rgani kirgan har bir kishi ushbu shoxni qo`li bilan ushlab ichkariga kirgan.

Kosonsoy tumani aholisida chaqaloqni ko`rgani kelgan mehmonlar chillali ayol bilan qo`l berib ko`rilmaganlar. Bizningcha, ushbu tabu zaminida qo`l berib so`rashish orqali ona va bolani ko`rgani kelgan odamlarning ziyonidan saqlanish, muloqotli afsungarlik (magiya) g`oyasi mujassamlashgan. Ona-bola yotgan joyga yomon kuchlar, yovuz ko`zlardan himoya vositasi sifatida pichoq, ko`zgu (oyna), qalampir, kulcha turli-tuman diniy kitoblar qo`yilgan. Yag`nob tojiklari esa chaqaloqni yovuz ruhlar, jumladan, alvasti ziyonidan asrash maqsadida xonadon ostonasiga katta pichoq qo`yishgan.

Chaqaloqning chilla davri ikkiga bo`lingan bo`lib, dastlabki yigirma kun *kichik chilla*, keyingisi esa *katta chilla* deyilgan.

Vodiy xalqlarida chaqaloq yigirma kunlik bo`lgach, uning kichkina chillasi chiqdi, bir xavf-xatardan eson-omon o`tib oldi, xudo xohlasa bundan buyog`iga yashab ketadi deyilgan va kichkina chilla chiqqan kuni ona va bolani yaqin qarindoshlarinikiga "chilla qochdi" qilib mehmondorchilikka olib borganlar.

Namangan aholisi orasida ko`z yorgan ayolning ma`lum paytgacha tevarak atrofdagilar bilan bo`ladigan o`zaro muloqoti cheklangan. Bu davrda tuqqan ayol o`z oila a`zolari bilan bir dasturxonda o`tirmagan, ovqat pishirish, non yopish, hovli supurish, sigir sog`ish kabi ro`zg`or yumushlariga aralashtirilmagan. Bu davr tuqqan ayolning nopoklik muddati deb ham atalgan. Odatda bu davr farzand tug`ilgandan so`ng etti-to`qqiz kun, ba`zan esa kichik chillasi tugaguncha davom etgan.

Bizningcha chilla davrida o`tkaziladigan tabular zaminida quyidagi ikki xil ma`no yotadi:

-birinchidan, bu davrda ayol kishi yomon ruhlar ta`siriga tez chalinadi;

-ikkinchidan, «ko`z yorgan» ayol bu davrda marosimiy jihatdan pokiza bo`lmaganligi sababli suv, non, o`choq olovi, taom va sigir sutini nopoklashi mumkin deyilgan.

Chaqaloq chillasi chiqqunicha qorong`ulikdan qattiq muhofaza qilinadi va bu davrda vodiya oldinlari xonadon o`chog`idagi olov, hozirda esa elektr chirog`i o`chirilmaydi. Bunday odat Toshkent o`zbeklari va Zarafshon vodiysi tojiklarida ham uchraydi. Nazarimizda bu odat yovuz kuchlarning yorug`likdan qochib qorong`ulikda faollashadi, degan qadimiy e`tiqodga asoslanadi. Chunki, Farg`ona vodiysida olib borilgan shaxsiy kuzatuvlarimiz shuni ko`rsatdiki, chaqaloq chillasi bilan bog`liq rasm-rusumlarda olov, chiroq va yorug`likka e`tiqod qilish, ularni yovuz kuchlarni quvish xususiyatiga ega bo`lgan magik vosita, aniqrog`i himoya vositasi deb tushunish alohida o`rinni egallar ekan. Bu irimlar va e`tiqodlar qoldig`i ajdodlarimizning yorug`lik va olovni muqaddaslashtirish bilan bog`liq mifologik tasavurlari zaminida shakllangan an`analar sirasiga kiradi. Qolaversa, chilla davri bilan bog`liq marosimlardagi turli tabular va cheklashlar ildizlari qadimgi zardushtiylik marosimlariga borib taqalishi mumkin. Zero zardushtiylik e`tiqodiga ko`ra tug`ish, kasalliklar, hattoki inson farzandining tug`ilishi ham organizmning murdor, makruh bo`lishiga, insonning barkamol jismoniy holati buzilishiga olib kelgan. Poklanish marosimlariga oid zardushtiylik yozuvlarida ta`kidlanishicha, hayz ko`rgan, tuqqan va kasal bo`lgan ayollar ma`lum tabularga amal qilganlar. Ya`ni ular tashqariga chiqib oy va quyoshni ko`rishlari, bog`da ishlashlari, o`choq boshiga borib ovqat tayyorlashlari ta`qiqlangan. Zardushtiylikda marosimiy poklanish davri og`ir, mashaqqatli bo`lib, qirq kun davom yetgan.

Demak, bundan kelib chiqib, chilla davridagi ko`plab odatlar va ta`qiqlar qadimgi zardushtiylik marosimlari bilan bog`liq, deyish mumkin.

Farg`ona vodiysida bolani birinchi marta cho`miltirishda tajribali, ko`p bolali ayollar ishtirok yetganlar. Bu marosimda ona bolasi oldiga bormagan, aksincha bolani onaning oldiga ko`tarib olib kelishgan. Bunda farzand butun umri davomida ota-onasiga xizmat qilsin, degan magik niyat mujassamlashgan. Bolani cho`miltirishda afsungarlik maqsadida suvga ozgina tuz va bir siqim tuproq tashlangan. Xalq ishonchiga ko`ra bu solingan ashyolarning xususiyatlari suv orqali chaqaloqqa o`tib uni yovuz kuchlar ta`siridan himoya qilgan. Shu maqsadda janubiy Xorazm o`zbeklarida tuz, tuproq va tuxum po`chog`i, Toshkentda yigirma tiyinlik kumush tanga, Andijonda esa chaqaloq qiz bo`lsa, onasi va momosining barcha taqinchoqlarini suvga solib cho`miltirilgan. Bu ashyolar ichidagi sho`r suvdan insonlar antik davrdan boshlab foydalanganliklari bizga ma`lum.

Sunnat to`ylari Farg`ona vodiysida ham bolaning toq yoshlarida, ya`ni uch, besh, etti, to`qqiz yoshlarida katta to`y - tomoshalar bilan o`tkazilgan. Buning sababi, xatna juft yoshlarda qilinsa, bolaga baxtsizlik keltirar emish. Sunnat to`ylaridagi yoshning toq bo`lishi, birinchidan, bola umrining uzoq bo`lishini, ikkinchidan, farzandni sunnat qildirishdek baxt ota-ona uchun davomli bo`lishini anglatadi. Chunki toq narsa juftlikka to`lishga intiladi. Juftlikka to`lish esa kamolot va narsaning ma`lum ma`noda intihosini anglatadi.

Sunnat to`ylaridagi afsungarlik usullari boshqa marosim majmualaridan bizga yaxshi ma`lum. Sunnat to`ylarida ham to`yni o`tkazish tayyorgarliklari asosan piru badavlat odamlarga yuklatilgan. Buning sababi ularning yaxshi fazilatlarini marosimiy tarzda bolaga o`tsin deb niyat qilingan.

Sunnat to`yi va u bilan bog`liq marosimlar adabiyotlarda batafsil yoritilgan. Bu mavzu bizning tadqiqotimiz asosini tashkil qilmagaligi uchun unga keng to`xtalmasdan sunnat to`yi munosabati bilan o`tkaziladigan xatna marosimi va u bilan bog`liq bajariladigan afsungarlik usullarigagina qishacha to`xtalib utamiz.

Xatna qilish, ya`ni bola olatining uchidan ma`lum teri qismini kesib olish odatining genezisi juda qadimiy va uzoq tarixga borib takaladi. Bu odat va u bilan bog`liq bajariladigan rasm-rusumlar ibtidoiy-jamoa tuzumi davrida yuzaga kelgan bo`lib, ba`zi xalqlarda sinov tariqasida, boshqa xalqlarda esa bir yosh boskichiga ikkinchi yosh chegarasiga o`tish belgisi sifatida amalga oshirilgan. Tarixiy manbalardan ma`lum bo`lishicha, eramizdan ikki, ikki yarim ming yil muaddam Misr kohinlarida oddiy odamlardan ajralib turish uchun xatna qilish odati mavjud bo`lgan.

Farg`ona vodiysi aholisida xatna qilish daraxtlar uyg`onmasdan burun maxsus usta-sartarosh tomonidan amalga oshirilgan. Ustalar ustoz-shogird munosabatlari orqali o`z kasblari davom ettirganlar. Ularning ham o`z pirlari bo`lgan bo`lib, vodiydagi sartarosh-ustalarning piri Salmonu pok bo`lgan.

Usta bolaning a`zosi uchiga g`arov (yog`ochdan yasalgan qishich) qistirib, a`zoning chilpinadigan qismini ustara tig`i bilan kesib olgan. Kesish vaqtida bolaga umri uzoq, rizqi butun bo`lsin degan niyatda non tishlatilgan. Bu udumning o`tkazilishi og`riq paytida bolani chalg`itish uchun ham xizmat qilgan. Xatna jarayonida biz yana ko`plab qadimiy udumlarni uchratamiz. Axborotchilarimizning aytishicha, bolani xatna qilayotgan paytda onasi bolasi moyday yoqimli, dasturxonni to`kin bo`lsin degan niyatda bir barmog`ini unga, ikkinchi barmog`ini yog`ga botirib turgan. Ona bunday afsungarlik amali bilan go`yo farzandi og`rig`ining yengillashishiga yordamlashgan.

Bolaning sunnatini onasi tomonidan ramziy sotib olingan va juda ehtiyotkorlik bilan yashirin ravishda mevali daraxtning, masalan, tut tagiga ko`mib qo`yilgan.

Bunday qilinishiga sabab, yuqorida ta`kidlaganimizdek befarzand ayollarning xurujidan himoyalaniş bo`lgan.

Bola tug`ilishi va tarbiyasi bilan bog`liq marosimlar yuzasidagi tadqiqot ishimizni yakunlar ekanmiz, xulosa qilib shuni ta`kidlaymizki, biz ushbu turkum marosimlarda totemizm, animizm, fetishizm, afsungarlik, shomonlik, zardushtiylik kabi ko`plab qadimiy e`tiqodlar izlarini uchratdik.

Ushbu turkum marosimlardagi afsungarliklar avvalo bo`lg`usi avlodni, ya`ni tug`ilgan chaqaloqning sog`ligini saqlashga qaratilganligini kuzatdik. Zarar etkazuvchi afsungarlik to`g`risida gapirganda ko`pincha u yoki bu kishiga yovuz kuchlar ta`siri bilan emas, balki odamning "kasalligi" (masalan, bepushtligi] o`zi xohlamagan holda boshqaga o`tishi mumkin deyilgan. Lekin biz Farg`ona vodiysi bo`yicha to`plagan dala etnografik materiallarimizda zarar keltiruvchi afsungarliklar kuchsiz ko`rinishga ega ekanligini ko`rdik.

Chaqaloqning dunyoga kelishi va undan keyingi chilla davri to`g`risida ayollarning marosimiy "makruh" sanalganligini, ona va bola chilla davrida yomon ruhtar, yomon ko`zli kishilar nigoha vaa yomon niyatli kishilarning zararli afsunlaridan marosimiy tarzda himoya qilinganligini hamda bu davrda ko`plab afsungarlik urf-odati va marosimlariga amal qilinganligini kuzatdik.

O`zbek xalqi oila qurish an`analariga rioya qilishda, qiz uzatish yoki kuyov tanlashda ham quda bo`lmish tomon xususida ma`lumotga ega bo`lib, ularning ijtimoiy kelib chiqishini, jamoada tutgan o`rnini va obro`-e`tiborini hisobga oladi. Agar kuyov yoki kelin bo`lmish tomonning aqli, odobi, husni-malohati bir hissa bo`lsa, ularning qarindosh-urug`lari, avlodning jamoadagi mavqei va bu xususdagi jamoatchilik fikri ikkinchi, aksariyat hollarda hal qiluvchi omil vazifasini o`taydi. Farzandlarni yaxshiga qo`shish, bu borada xato qilib qo`ymaslikda jamoa, jamiyat ra`yi, ko`pchilikning kengashli fikri muhim rol o`ynaydi. Shuning uchun ham, jamoatchilik fikrining shaxs turmush tarzi, taqdirini belgilashdagi ustuvorlik mavqei beqiyosdir. Shu o`rinda «G`arb - qonunlar, sharqiy - urf-odatlar bilan boshqariladi», degan iborani eslamoq joiz. Darhaqiqat sharqda, shu jumladan o`zbeklarning turmush tarzida ham ko`plab urf-odatlar qonunlar darajasida yuqori turadi. Jumladan, oila davrasida yoinki keng jamoatchilik o`rtasida o`tkaziladigan barcha marosimlarimizda mahallaning bosh-qosh bo`lishi, qo`ni-qo`shnichilik an`analarimiz, oila-turmush marosimlarimizdagi ko`plab urf-odatlar qonun darajasida bajariladi.

Jadidlar harakatining yirik nazariyotchisi professor A.Fitrat o`zi yashagan davr hayoti haqida kuyinib xalqning ahvoli ayanchli, yurtning umumjahon jarayonlaridan ancha orqada qolgan, ma`naviy qashshoqlanish yuz bergan deb yozadi. Bu tasodifiy emas edi, negaki, o`tgan asrning boshida, ya`ni A.Fitrat yashagan davrda Sharqiy oilalariga G`arb turmush tarzi singdirila boshlagan edi. U o`zining "Oila yoki oilani

boshqarish tartiblari” asarida oila asosini to’g’ri qurishni oilada yosh avlodga jismoniy, aqliy va axloqiy tarbiya berish orqali mana shu turg’unlikdan qutilish, jamiyatni isloh qilish mumkunligini bayon qilgan. “Millat taqdiri mana shu millat vakillari yashagan oilaning holatiga bog’liqdir... Qayerda oila munosabatlari kuchli intizomga tayansa, mamlakat va millat ham shuncha kuchli va tartibli bo’ladi”², deb yozadi u mazkur asarda.

Fitrat o’z fikrini davom ettirib, “Agar bir mamlakat aholisi axloqsizlik va johillik bilan oilaviy munosabatlarni zaiflashtirib yuborsa va intizomsizlikka yo’l qo’ysa, shunda bu millatning saodati va hayoti shubha ostida qoladi”¹, deb yozadi.

Muallif oilaviy hayot o’z qonun va qoidalariga ega ekanligini, bu qonunlarga rioya qilish orqaligina odamlarni jaholatdan qutqarish mumkunligini bayon etadi.

Oila institutining barqarorligi jamiyatning barcha sohalariga o’z ta’sirini o’tkazadi. G’arb olimlari tadqiqotlarida oilaning inqirozi hususidagi nuqtai nazarlar keng bayon etilmoqda. Xususan, 1859 yilda “Boston Kuaterli Revyu” jurnali shunday deb yozgan edi: “Eski ma’nodagi oila hayotimizdan yo’qolmoqda va bu nafaqat institutlarimizning erkin xarakterini xavf ostida qoldiradi”. Bunday fikrlar ko’pgina G’arb mamlakatlari bo’ylab aks-sado berib o’tdi. 1980 yilda Britaniyada konservatorlar partiyasi oila tushunchasini siyosiy jihatdan muhokama qildi. 1986 yilda Angliyada bosh vazir lavozimida ishlagan Margaret Tetcher konservatorlar partiyasi konferensiyasida: “Bizning siyosatimiz oiladan, uning erkinligidan va uning xotirjamligidan boshlanadi”² degandi. Boshqa tomondan, oilaning tanqidchilari oila institutining tushkunligini va hatto bora-bora yo’qolib ketishini bashorat qiladilar. Oilaning yo’qolishi to’g’risida hali asoslanmagan holda shunchalik ko’p gapirildiki, bunday umumiy mulohazalarga tanqidiy yondoshish lozim.³ Tabiiyki, oila instituti bugungi kunda fundamental o’zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Ammo G’arb dunyosida yuz berayotgan ijtimoiy o’zgarishlarni o’z holicha sharqiy olamiga, xususan O’zbekiston turmush tarziga aynan ko’chirib talqin etish to’g’ri emasdir.

O’zbekistonda nikohdan o’tish, oila qurish hollarining yuqoriligi ham oila sonining ko’payishiga, bu esa o’z navbatida, tug’ilishning o’sishiga bog’liq. 1960 yilda respublika bo’yicha oila a’zolarining o’rtacha soni 4,7 kishini tashkil qilgan bo’lsa, 1992 yilda 5,5 kishini, 1994 yilda 5,4 kishini tashkil etdi. 2000 yil ma’lutmotlariga ko’ra esa, oila a’zolarining o’rtacha soni 5,2 kishidan iboratdir.

² Abdurauf Fitrat Oila yoki oilani boshqarish tartiblari. – T.: Ma’naviyat, 1998, 8-bet.

¹ Abdurauf Fitrat Oila yoki oilani boshqarish tartiblari. – T.: Ma’naviyat, 1998, 8-bet.

² Qarang. Entoni Guddens. Sosiologiya: Oliy o’quv yurtlari uchun o’quv qo’llanma. Ilmiy muharirlar: A. Begmatov va M. Bekmurodovlar, - T. Sharq, 2002. 459-bet.

³ O’sha joyda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. “Istiqlol va ma`naviyat” .T.: O`zbekiston. 1994 y.
2. Karimov I.A. “O`zbekiston XXI asrga intilmoqda”. -T.: Ma`naviyat. 1998 y.
3. Karimov I.A. “Ma`naviy yuksalish yo`lida”. -T.: Ma`naviyat, 1998 y.
4. Abdullaev M. Abdullaev A. “Ma`naviyat va madaniyat tarixi”. Farg`ona. 1998 y.
5. Imomnazarov M. “Milliy ma`naviyatimizning takomil boshichlari”. T. 1996 y.
6. Ashirov A. Atadjanov Sh. “Etnologiya”. T. 2007 y.
7. Ashirov A. «O`zbek xalqining qadimiy e`tiqod va marosimlari». T. 2007 y.
8. Abdullaev M. “Madaniyatshunoslik” Farg`ona. 1998 y.
9. Murodov. M. Qorabaev U. Rustamova R . “Etnomadaniyat”.. T.: Adolat. 2003 y.
Etnomadaniyat fanidan ma`ruzalar matni. 1-qism. Farg`ona. 2001 y.